

Jelena Lj. Biljetina

Univerzitet u Novom Sadu
Pedagoški fakultet, Sombor
jelena.biljetina@gmail.com

UDK 811.163.41'371.611:811.111'371.6111

DOI: 10.19090/zjik.2019.33-51

originalni naučni rad

POJMOVNI MEHANIZMI NASTANKA PROŠIRENIH ZNAČENJA GLAGOLA JEDENJA I PIJENJA U ENGLLESKOM JEZIKU I NJIHOVI EKVIVALENTI U SRPSKOM

SAŽETAK: Rad se bavi analizom glagola jedenja i pijenja u engleskom i srpskom jeziku sa aspekta kognitivne lingvistike kako bi se utvrdilo koji pojmovni mehanizmi dovode do proširenih značenja ovih glagola. Korpus čine glagoli jedenja i pijenja uzeti iz romana *Hari Potter*, odnosno iz engleskih izvornika i njihovih srpskih prevoda. U radu se vrši analiza engleskih glagola koji se u svom primarnom značenju odnose na jedenje i pijeње, a koji proširuju svoja značenja na neki od drugih pojmova. Cilj analize je utvrđivanje pojmovnih mehanizama koji utiču na stvaranje proširenih značenja ovih glagola. Tokom procesa analize engleski glagoli se kontrastiraju sa prevodnim rešenjima u srpskom jeziku kako bi se utvrdilo u kojoj meri se pojmovni mehanizmi u ova dva jezika preklapaju. Analiza je pokazala da glagoli proširena značenja ostvaruju najčešće putem pojmovne metafore, ređe i putem pojmovne metonimije, kao i da za gotovo sve engleske glagole postoje i prevodni ekvivalenti na srpskom, koji putem istovetnih kognitivnih mehanizama izražavaju istovetne pojmove. Može se zaključiti da preklapanja u pogledu leksikalizacije i konceptualizacije pojmova jedenja i pijenja u engleskom i srpskom jeziku, kao i u pogledu mehanizama njihovog nastanka, odražavaju biološku uslovljenost i univerzalnost samih procesa jedenja i pijenja.

Ključne reči: kognitivna lingvistika, pojmovna metafora, pojmovna metonimija, glagoli jedenja, glagoli pijenja.

1. UVOD

Ovaj rad predstavlja analizu glagola jedenja i pijenja u engleskom i srpskom jeziku. Konkretni predmet izučavanja jesu prenesena značenja glagola koji označavaju procese jedenja i pijenja u engleskom jeziku, kao i njihova prevodna rešenja na srpskom. U radu se polazi od hipoteze da prenesena značenja nastaju putem kognitivnih mehanizama, prvenstveno putem pojmovne metafore i metonimije. Analiza se temelji na postavkama kognitivne lingvistike po kojoj apstraktne pojave doživljavamo na posredan

način, preko poznatih pojmova koje smo iskusili. Svako doživljeno iskustvo prelama se kroz prizmu našeg tela. Na taj način, svi procesi koji se odvijaju u ljudskom telu (među njima i procesi jedenja i pijenja) predstavljaju osnovu za razumevanje apstraktnih pojmova izraženih metaforama.

Shodno tome, ciljevi rada su sledeći: (1) utvrditi prenesena značenja glagola jedenja/pijenja u engleskom jeziku i njihova prevodna rešenja u srpskom, (2) utvrditi pojmovne mehanizme nastanka prenesenih značenja u oba jezika i, kao glavni cilj, (3) uporediti sličnosti i razlike u prenesenim značenjima ispitivanih glagola, njihovoj leksikalizaciji i konceptualizaciji u engleskom i srpskom jeziku.

2. METAFORA – TRADICIONALNI I KOGNITIVISTIČKI PRISTUP

Metafora predstavlja neodvojiv deo svakog jezika i predmet je interesovanja još od antičkog doba, kada je doživljavana i definisana kao prenošenje reči iz jednog konteksta u drugi (Aristotle 1924: 3339). Po tradicionalističkom shvatanju, metafori je mesto isključivo u domenu poetskog i figurativnog izražavanja ili u domenu književnosti, a upotrebljavaju je samo pisci zainteresovani za stilistiku i jezičke ukrase (Ungerer and Schmid 1996: 114). Metafora je, dakle, vezana samo za reči kao takve i predstavlja jezički fenomen koji nema nikakvo uporište u vanjezičkoj stvarnosti.

Poslednjih godina dvadesetog veka lingvisti su počeli da tumače metaforu ne kao devijantnu, nestandardnu upotrebu jezika, već kao način na koji shvatamo svet oko sebe i izražavamo se. Konceptualizacija vanjezičkog konteksta je mnogo kompleksnija i bogatija od ograničenog broja jezičkih sredstava i značenja koja nam jezik nudi (Fauconnier 1997). Takva perspektiva dovela je do drugačijeg definisanja metafore, čemu su najviše doprineli Lejkof i Džonson (Lakoff and Johnson 2003). Koncepti ili pojmovi koje stvaramo o vanjezičkoj stvarnosti određuju način na koji doživljavamo živi i neživi svet oko sebe, i imaju glavnu ulogu u definisanju svega što nas okružuje. Jezički materijal dokaz je da je naše poimanje sveta metaforično (Lakoff and Johnson 2003: 4–5). Lejkof i Džonson su definisali termin „pojmovne metafore“ (*conceptual metaphor*) kao kognitivnog mehanizma putem kog razumevamo stvarnost koja nas okružuje. Isti autori objašnjavaju „pojmovnu metonimiju“ (*conceptual metonymy*) kao proces

koji se razlikuje od metafore: metonimija ima prvenstveno referentnu funkciju i omogućava nam da jedan entitet dovedemo u vezu sa drugim entitetom unutar istog domena (Lakoff and Johnson 2003: 37). Gibbs dokazuje kognitivističku teoriju metafore putem psiholoških i kognitivnih struktura (Gibbs 1994). Tejlor razmatra metaforu i metonimiju u svetlu polisemije leksema (Taylor 1989).¹ Raden smatra da se jednosmerna pomeranja značenja koja dovode do metonimije dalje razvijaju na metaforičnoj osnovi (Radden 2000). Evans i Grin govore o kognitivnoj semantici i težište stavljaju na činjenicu da ljudi pojmove formiraju i razumeju na osnovu sopstvenog iskustva koje se prelama kroz prizmu ljudskog tela. Na taj način dolazi do metaforične upotrebe reči i metaforičnog značenja (Evans and Green 2006: 156). Kevečeš metaforu objašnjava kao razumevanje jednog pojmovnog domena putem drugog pojmovnog domena, što prikazuje kao POJMOVNI DOMEN (A) JE POJMOVNI DOMEN (B).² Sama pojmovna metafora se, prema tome, sastoji od dva pojmovna domena: ciljnog, odnosno A domena i izvornog, ili B domena (Kövecses 2002: 4). U metafori IDEJE SU HRANA, pojam hrane predstavlja izvorni domen, dok je ciljni domen pojam ideje, pri čemu se asocijativna veza između dva domena uspostavlja putem preslikavanja elemenata izvornog domena na ciljni domen. Ono što može da se odnosi na hranu, može i na ideje: NEPRIJATAN UKUS HRANE postaje LOŠA IDEJA, NESVARENA HRANA postaje NERAZUMLJIVA IDEJA. Po Kevečešu, metonimija predstavlja pojmovni fenomen koji, za razliku od metafore, deluje unutar jednog domena. Izvorni entitet omogućava mentalni pristup ciljnom entitetu sa kojim se nalazi u bliskom pojmovnom prostoru (Kövecses 2002: 145). *The kettle's boiling* (*Čajnik kuva*) jeste primer metonimije kog Tejlor navodi kako bi objasnio bliskost između dva pojma: posuda (*čajnik*) referiše na

¹ O vezi metafore i metonimije, odnosno njihove interakcije i međusobne zavisnosti, detaljno piše Hosens, nazivajući je *metafotonimijom* (*metaphotonymy*) (Goossens 1990).

² Upotreba verzala dodatno naglašava da je reč o pojmovnom domenu, odnosno o sâmoj konceptualizaciji pojmova, a ne o upotrebi tih pojmova u jeziku. Pojmovi metafore i metonimije se u kognitivnoj lingvistici označavaju upravo na navedeni način, verzalom, te će na taj način biti predstavljeni i u ovom radu.

sadržaj (*voda*), jer su čajnik i sadržaj u njemu u ovom primeru prostorno bliski (Taylor 1995: 123).

Glagoli, kao osnovni korpus ovog rada, rede su istraživani u pogledu metafore i metonimije jer, kako navodi Rajna Dragičević, „opšte mišljenje je da je teško tipologizovati značenja glagola“ (Dragičević 2010: 171). U engleskom jeziku, procese jedenja i pijenja kao osnovu metafore intenzivno je proučavao Njuman (Newman 1997), a u srpskoj lingvistici proučavanjem pojmovne metafore koja se odnosi na glagole najviše se bavio Dušan Stamenković (Stamenković 2013, 2017, 2010). Glagoli jedenja i pijenja odabrani su za analizu usled toga što predstavljaju procese koji se događaju svakodnevno, unutar ljudskog tela.³ Ljudsko telo predstavlja jedan od najčešćih i, najidealnijih izvornih domena, budući da pojmovne strukture zavise od načina na koji se telesna i psihička iskustva prelamaju kroz naše telo (Kövecses 2002: 16). Delovi tela i procesi koji se odvijaju unutar ljudskog tela predstavljaju, prema tome, prirodni izvorni domen za različite vrste metaforičnih ekstenzija (Newman 1997: 214).

3. KORPUS

Korpus je sastavljen od jezičkog materijala uzetog iz savremenog jezika, odnosno iz britanskih romana o Hariju Poteru objavljenih između 1998. i 2007. i srpskih prevoda ovih dela objavljenih u periodu između 2000. i 2008. godine. Radi lakšeg snalaženja, u daljem tekstu će svi romani biti obeleženi slovima HP, brojem koji se odnosi na redosled objavljivanja romana i oznakama *eng*, odnosno *srp*, koje upućuju na engleski, odnosno srpski jezik. Broj koji sledi se odnosi na broj stranice na kojoj je primer nađen. Korpus čine rečenice na engleskom jeziku koje sadrže glagole jedenja i pijenja i njihovi prevodi na srpski jezik. U korpus su uključeni

³ Zanimljivo je istraživanje Ane Vježbicke sprovedeno u nekoliko različitih jezika, u kojem autorka pokazuje da nemaju svi jezici posebne reči za pojmove jedenja i pijenja, dok svi jezici imaju reči koje označavaju pojmove ‘živeti’ i ‘umreti’. Po Vježbickoj, to znači da se u svim kulturama i jezicima ljudska bića shvataju kao bića koja žive i umiru, ali ne i kao bića koja jedu i piju (Wierzbicka 2009: 66).

glagoli čija su doslovna značenja jedenja ili pjenja proširena na druge domene vanjezičke stvarnosti.

4. ANALIZA KORPUSA

Ovaj deo rada se bavi konceptualizacijom jedenja i pjenja i njihovim leksičkim realizacijama, odnosno analizom metaforičnih značenja glagola jedenja i pjenja u engleskom jeziku i njihovih prevoda na srpski. Cilj analize se odnosi na utvrđivanje prenesenih značenja koja glagoli jedenja i pjenja izražavaju, kao i na utvrđivanje kognitivnih mehanizama putem kojih se takva značenja ostvaruju.

4.1. *Glagol swallow*

Glagol *swallow* predstavlja izvorni domen za dve metafore: ELIMINISATI JE JESTI i PRIHVATITI (TUĐU) IDEJU JE JESTI. ELIMINISATI JE JESTI je metafora koja se zasniva na činjenici da hrana ili tečnost gutanjem postaju nedostupni. U prenesenom smislu, gutanjem se objašnjava nestajanje određenog objekta ili osobe, jer gutanje hrane ili tečnosti podrazumeva i njihovo nestajanje.

(1) a) They glided away down the corridor with him, and *the darkness* they trailed behind them *swallowed him* from sight. (HP7eng258)

b) Otklizaše niz hodnik s njim, a *tmina* koju su posejali za sobom *zakloni ih* s vidika. (HP7srp223)

(2) a) One of his fellows sloped up to save him, but *they and the airborne wall were swallowed by darkness* as Hagrid leaned low over the handlebars and sped up. (HP7eng57)

b) Jedan od njegovih saboraca uspori da ga spasi, ali čim se Hagrid nagnu nad volan i ubrza, *i njih i lebdeći zid proguta tama*. (HP7srp55)

(3) a) And *desire* for Elder Wand, the Deathstick, unbeatable, invincible, *swallowed him* once more. (HP7eng455)

b) I ponovo *ga obuže želja* za Starozovnim štapićem, Smrtoštapom, nepobedivim, nesavladivim... (HP7srp367)

Navedeni primeri ilustruju metaforu kojom se pojam nestajanja objašnjava pojmom gutanja. U primerima (1) i (2) tama je ta koja guta. U njoj nestaju najčešće osobe (1) i objekti (2). Stiče se utisak da se nestajanje (odnosno gutanje) događa iznenada, i da jedan entitet biva eliminisan usled delovanja drugog entiteta. Primetno je da je agens neživ i da nije u stanju da fizički proguta bilo kakav entitet, ali ga prenošenje svojstava koja se odnose na pojam gutanja (živi agens) čini sposobnim za tako nešto. U primeru (3) agens je takođe neživ, ali vršilac radnje gutanja nije spoljni entitet, već određeno psihičko stanje pacijensa. Agens dolazi iznutra, iz samog pacijensa, 'guta' ga i dovodi do njegovog nestanka.

Srpski prevodi navedenih engleskih primera prenose značenje ove metafore u potpunosti i izražavaju je istim leksičkim sredstvima. Glagol *swallow* je preveden na srpski jezik glagolima (*zakloni*, *proguta*, *obuže*), pri čemu srpski glagoli izražavaju pojmove koje *swallow* izražava u upotrebljenim metaforama na engleskom jeziku. U primeru (1) značenje metafore je izraženo prevodom na srpski jezik: tama, odnosno, *tmina* ih je zaklonila, te nisu mogli da budu primećeni. Slično je i u primeru (3), u kom prevod na srpski takođe odražava značenje metafore: želja obuzima pacijensa i čini da on bude eliminisan.

PRIHVATITI (TUĐU) IDEJU JE JESTI jeste druga metafora koja nastaje na osnovu pojma gutanja. Primeri su sledeći:

(4) a) "Mandrake, or Mandragora, is a powerful restorative," said Hermione, sounding as usual as though *she had swallowed the textbook*. (HP2eng92)

b) "Mandragora, ili mandraka, jako je okrepljujuće sredstvo, rekla je Heriona zvučeći, kao i obično, kao da *je progutala knjigu*. (HP2srp79)

(5) a) *They had swallowed all his dim-witted lies* about having tea with a different member of his gang every night of the summer holidays. (HP5eng3)

b) *Progutali su sve negove glupave laži* o tome kako svake večeri letnjeg raspusta ide kući kod drugog člana svoje družine. (HP5srp9)

Ovakva upotreba pojma gutanja se odnosi na ideje ili misli koje se prihvataju. Gutanje se odnosi na intelektualni domen, jer se misli/ideje 'unose' u našu svest, na sličan način na koji se hrana unosi u telo. U primeru (4) agens prihvata objekat gutanja, a to je tekst napisan u knjizi. Naglašen je aspekt gutanja kojim se iskazuje da je objekat u potpunosti progutan (odnosno da je knjiga pročitana do kraja). Upotreba glagola *swallow* ilustrovana u primeru (5), međutim, implicira da su laži prihvaćene olako, bez ikakvog razmišljanja, gotovo naivno i nekritički (Newman 1997: 221). Naglašena je činjenica da su ideje (u ovom primeru laži) samo 'progutane'. Agens ih je primio u sebe, ali o njima gotovo uopšte ne razmišlja.

Prevedi primera pokazuju da i u srpskom jeziku postoji istovetna metafora kojom se pojam gutanja upotrebljava za objašnjenje pojma usvajanja i prihvatanja ideja. Gutanje knjige u primeru (4) i gutanje laži u primeru (5) poklapaju se u potpunosti sa engleskim primerima upotrebe glagola *swallow*.

4.2. Glagol *eat*

Premda predstavlja hiperonim za sve glagole koji se odnose na jedenje, glagol *eat* ima samo šest primera metaforične upotrebe. Svi zabeleženi primeri sa glagolom *eat* pokazuju da njime označen pojam predstavlja izvorni domen za konkretizaciju pojma destrukcije.

UNIŠTITI JE JESTI – ovako definisana metafora obuhvata dve potkategorije, a to su fizičko i psihičko uništavanje.

FIZIČKI UNIŠTITI JE JESTI je metafora u kojoj je kod glagola *eat* fokus na obradi hrane. Žvakanje hrane i izmena njenog prvobitnog oblika se dovode u vezu sa uništavanjem izvesnog entiteta, pri čemu entitet takođe menja svoj oblik. Pojam uništavanja se objašnjava putem jedenja: uspostavlja se asocijativna veza između hrane, koja se zagrizu zubima i menja svoj oblik, i objekta, čije se obličje takođe menja kao posledica gríženja. Proces jedenja podrazumeva i smanjivanje hrane u količini i volumenu, te je krajnja posledica uništavanja hrane njeno nestajanje. Stoga

je moguće izvesti metaforu NESTATI JE JESTI kao potkategoriju metafore FIZIČKI UNIŠTITI JE JESTI.

Primeri (6) i (7) su nastali na osnovu pojmovne metafore NESTATI JE JESTI. Oba primera se odnose i na agensa i na pacijensa:

6) a) “Which goes to show that the best of us must sometimes *eat our words*,” Dumbledore went on, smiling. (HP1eng331)

b) Što nam pokazuje da i najbolji među nama nekad moraju *da progutaju svoje reči*, nastavio je Dambldor, smešeći se. (HP1srp281)

7) a) “We’ll see who’s right. . . . *You’ll be eating your words*, Hermione, just like the Ministry.” (HP6eng353)

b) –Videćemo ko je u pravu... *poješćeš svoje reči*, Hermiona, baš kao i Ministarstvo. (HP6srp345)

U primerima se izražava pojam ‘nestajanja’, jer su određeni iskazi, tvrdnje ili reči izgovorene, a sada ih treba ‘otkazati’. Istovremeno je prisutna i slika agensa koji treba da ‘pojede’ ono što je maločas izašlo iz njegovih usta. Sam čin ‘jedenja’, odnosno povlačenja izgovorenih reči, konceptualizuje se pomoću neprijatne slike agensa koji treba da pojede nešto što mu ne prija. Takva konceptualizacija navodi na sliku da agens treba da pojede ono što je povratio (Newman 1997: 228).

Prevod ove metafore na srpski jezik više odgovara engleskom izvorniku negoli prenesenom značenju metafore na engleskom jeziku, pri čemu se čini da je za primer (6) pronađeno bolje prevodno rešenje nego za primer (7). *Pojješćeš svoje reči* iz primera (7) je leksički, ali ne i pojmovni korespondent. Premda u srpskom jeziku postoji frazeologizam *povući reč*, ni on ne odgovara u potpunosti engleskom *eat one’s words* jer srpski izraz ne nosi sa sobom sliku agensa koji treba da pojede nešto što mu ne prija.

PSIHIČKI UNIŠTITI JE JESTI – psihičko mučenje se takođe može konceptualizovati putem pojma jedenja, odslikavajući na taj način destruktivni efekat koji čin jedenja ima na hranu (Newman 1997: 226).

8) a) He felt as though the memory of it *was eating* him from inside.
(HP5eng653)

b) Osećao je da ga sećanje na to *izjeda* iznutra. (HP5srp660)

U ovom primeru čin uzimanja hrane stvara sliku kontinuiranog procesa njenog žvakanja i sitnjenja pod zubima, što predstavlja osnovu za razumevanje pojma psihičkog mučenja. Psihički stres i nelagoda takođe nose sa sobom sliku kontinuiranog procesa stalne uznemirenosti usled određenih problema koji muče osobu (u navedenom primeru to su sećanja), i mogu dovesti do njenog psihičkog uništenja. Takav efekat dodatno je pojačan upotrebom progresivnog aspekta glagola *eat*,⁴ čime se sam proces jedenja, odnosno mučenja, čini još dužim i mučnijim.

U srpskom jeziku takođe postoji pojmovna metafora koja je upotrebljena u prevodu, budući da funkcionalno i pojmovno odgovara engleskom izvorniku. Slika psihičkog mučenja je još više istaknuta upotrebom glagola *izjedati* i predloga *iznutra*, koji dodatno naglašavaju da se 'jedenje' dešava unutar domena psihe.

4.3. Glagol *drink*

Glagol *drink* je izvorni domen za metaforu PRIHVATITI TUĐU IDEJU JE PITI.

PRIHVATITI (IDEJU/PRIZOR) JE PITI – U primerima na engleskom jeziku, upotreba glagola *drink* kolocira sa situacijama koje se pomno posmatraju. U metaforičnom smislu, pomno posmatranje se odnosi na prihvatanje i usvajanje.

⁴ *Progresivni aspekt* (engl. *progressive aspect*) jeste termin koji se u anglističkoj literaturi koristi u gramatičkom opisu glagolskih oblika, a označava kontrast u vremenu ili trajanju radnje (Crystal 1985: 209). U navedenom prevodu na srpski jezik (8b), upotreba imperfektivnog glagolskog vida implicira ponavljanje i trajanje radnje.

9) a) Hermione seemed *to be drinking in every word* Umbridge spoke, though judging by her expression, they were not at all to her taste. (HP5eEng213)

b) Nastavnici su, pak, i dalje vrlo pažljivo slušali, a Hermiona je izgleda *upijala svaku reč* koju bi profesorka Ambridž izgovorila, mada joj, sudeći po izrazu lica, nisu baš sve bile po ukusu. (HP5srp221)

10) a) He started walking backward, beaming, *drinking them in*. (HP7eng572)

b) On poče da hoda unatraške, radosno se smešeći, *upijajući ih očima*. (HP7srp479)

U primeru (9) na snazi je metafora koja predstavlja modifikaciju, odnosno dopunu ovde navedene osnovne metafore PRIHVATITI TUĐU IDEJU JE PITI. Veza se uspostavlja na osnovu korelacije između našeg iskustva unošenja tečnosti u organizam i unošenja ideja (odnosno reči) u naš um. Način na koji razmišljamo o idejama i našem umu odražava naše iskustveno znanje o tečnosti (ili, u drugim slučajevima, hrani) i našem telu. Na taj način metaforom objašnjavamo strukturne sličnosti između dva pojmovno različita domena (Kövecses 2005: 74). U primeru (10) korelacija je unekoliko drugačija: i ovde je ciljni domen prihvatanje, ali ne ideja i misli, već određenih vizuelnih sadržaja koji se pažljivo posmatranju, te bi se i sama metafora mogla preciznije modifikovati u metaforu PAŽLJIVO POSMATRATI JE PITI.

U prevodu na srpski, oba primera su prevedena istim glagolom, odnosno istim pojmom, *upijati*. Razlika je napravljena tako što je metafora PRIHVATITI TUĐU IDEJU JE PITI leksički izražena putem sintagme *upijati svaku reč*. U primeru (10), metafora PAŽLJIVO POSMATRATI JE PITI je prevedena glagolom (*upijati*) koji se odnosi na izvorni domen, ali je dodatno specifikovana instrumentom (*oči*), tako da čitava sintagma (*upijati očima*) predstavlja kombinaciju izvornog (UPIJATI) i dela ciljnog domena (OČI).

4.4. Glagol *gulp*

Osnovno značenje glagola *gulp* se odnosi na glasno gutanje velikih zalogaja, gde gutanje predstavlja jedan deo procesa jedenja i pijenja. Zbog toga pojam gutanja u navedenim primerima predstavlja metonimijski odnos dela i celine, što je izraženo metonimijom DEO ZA CELINU:

11) a) He fell silent, *gulping* his tea. (HP3eng220)

b) Zaćuta, *ispijajući* čaj u gutljajima. (HP3srp256)

12) a) They all ate rather hurriedly and then, after a hasty chorus of “Happy Birthday” and much *gulping* of cake, the party broke up. (HP7eng131)

b) Svi su prilično brzo pojeli, a zatim, nakon žurno otpevanog “Danas nam je divan dan” i mnogo *gošćenja* tortom, žurka beše gotova. (HP7srp119)

U navedenim primerima glagol *gulp* se, kao deo procesa jedenja i pijenja, povezuje sa uzimanjem tečnosti (11) i hrane (12). Kao takav, pojam gutanja stoji umesto čitavog procesa jedenja/pijenja, i predstavlja metonimiju DEO DOGAĐAJA ZA CEO DOGAĐAJ. Ovakva metonimija se zasniva na činjenici da jedenje i pijenje predstavljaju kompleksne procese. Gutanje je događaj koji je prisutan pri procesu jedenja: prethodi mu stavljanje hrane ili pića u usta (verovatno i usitnjavanje hrane zubima, premda ne nužno), a sledi mu obrada hrane ili pića u crevima i potom ekskrecija nesvarenih materija. Zbog toga bi preciznije određenje ove metonimije bilo SREDIŠNJI DOGAĐAJ ZA CEO DOGAĐAJ (Kövecses 2002: 153).

Prevod na srpski ne odražava metonimiju izraženu na engleskom jeziku: u primeru (11) metonimija izražena u izvorniku je prevedena objašnjenjem (*piti u gutljajima*), dok je u primeru (12) prevedena pojmom umesto kojeg stoji, a to je sam čin jedenja (*gošćenje tortom*).

4.5. Glagol *munch*

Pojam označen glagolom *munch* se odnosi na glasno jedenje, odnosno proizvođenje zvukova tokom uzimanja hrane.

13) a) It was a chilly morning, and they kept moving, *munching* their toast, as Harry told Hermione exactly what had happened after he had left the Gryfindor table the night before. (HP4eng289)

b) Bilo je prohladno jutro, i oni nastaviše da se kreću *grickajući* tost, a Hari je usput objašnjavao Hermioni šta se tačno dogodilo pošto je napustio grifindorski sto prethodne noći. (HP4srp233)

U primeru (13), međutim, pojam glasnog jedenja proširen je na čitav proces jedenja, tako da je i ovde na snazi metonimija SREDIŠNJI DOGAĐAJ ZA CEO DOGAĐAJ, kao deo krovne metonimije DEO DOGAĐAJA ZA CEO DOGAĐAJ. Ovakvom upotrebom glagola *munch* ističe se komponenta glasnog jedenja, dok metonimijski prenos proširuje značenje na proces jedenja.

Srpski prevod ne ističe komponentu proizvođenja zvukova, već naglašava drugi aspekt procesa jedenja – uzimanje hrane u malim zalogajima. Glagol koji bi se mogao koristiti kao prevodni ekvivalent glagola *munch* je *mljackati*, jer se njime ističe stvaranje zvuka ustima, što je komponenta koja je deo semantičkog sadržaja glagola *munch*.

4.6. Glagol *suck*

Suck označava specifičan način na koji se nešto (ne nužno hrana) uzima u usta: ‘draw into the mouth by contracting the muscles of the lips and mouth to make a particular vacuum’ (OD).

14) a) *Sucking on* her cocktail onion, she gazed at Rita with her enormous, protuberant, slightly mad eyes. (HP5eng568)

b) *Sisajući* luk iz koktela, zurila je u Ritu svojim ogromnim, istaknutim i pomalo ludačkim očima. (HP5srp576)

U primeru iz korpusa ovaj glagol se odnosi na uzimanje hrane, te kao takav predstavlja metonimiju *SISATI ZA JESTI*. Slično kao i kod glagola *munch*, i u ovom metonimijskom prenosu se deo procesa jedenja (odnosno način na koji se jede) poistovećuje sa čitavim procesom jedenja.

Prevodno rešenje predstavlja ne samo prevodni ekvivalent glagola *suck*, već i odgovarajući pojmovni ekvivalent, budući da se u rečenici (14b) glagolom *sisati* izražava istovetna metonimija kao i engleskim glagolom.

4.7. Glagol *crunch*

Upotreba glagola *crunch* takođe se odnosi na čitav proces jedenja:

15) a) She was stroking Buckbeak, who *was crunching up* Sirius's chicken bones. (HP4eng523)

b) I dalje je mazila Bakbika, koji *je krckao* Sirijusove pileće kosti. (HP4srp417)

Pojam izražen glagolom *crunch* je proširen na pojam jedenja, odnosno na pojam uzimanja hrane, pri čemu se, kao i kod glagola *munch*, naglašava dominantna komponenta, a to je način na koji se hrana jede. U navedenom primeru uzimanje hrane je praćeno stvaranjem zvuka krckanja. Na indirektan način je istaknuta i hrana koja se jede, budući da se zvuk krckanja ne može stvarati pri uzimanju bilo koje vrste hrane. Važno je naglasiti da u ovom slučaju stvaranje zvuka ne zavisi od volje agensa (kao što je slučaj sa glagolom *munch*), već od vrste hrane koja se uzima.

Srpski prevod glagolom *krckati* na jednak način izražava metonimiju izraženu pojmom *crunch*.

4.8. Glagol *slurp*

Slurp takođe označava specifičan način uzimanja hrane, pa je u tom smislu i upotrebljen u sledećem primeru:

16) a) The bag of gold, silver, and bronze jangling cheerfully in Harry's pocket was clamoring to be spent, so he bought three large strawberry-and-

peanut ice creams, which they *slurped* happily as they wondered up the alley, examining the fascinating shop windows. (HP2eng57)

b) Vreća sa zlatom, srebrom i bronzom je veselo zvečala u Harijevom džepu vapeći da bude potrošena, pa je on svima kupio velike sladolede od jagode i putera od kikirikija, koje *su* veselo i uz slast *pojeli* dok su šetali ulicama očarano gledajući izloge. (HP2srp51)

Iz primera je vidljivo da pojam označen glagolom *slurp* (srkanje) označava jedenje, odnosno lizanje sladoleda, a ono je praćeno srkanjem. Stoga je i u ovom primeru prisutna metonimija DEO DOGAĐAJA ZA CEO DOGAĐAJ.

Prevod na srpski jezik ne odgovara glagolu *slurp*, jer je izražen glagolom opštije semantičke sadržine (*su pojeli*), iako i u srpskom jeziku postoji glagol (*srkati*) koji predstavlja i formalni i pojmovni korespondent engleskog glagola.

5. ZAKLJUČAK

Analiza je pokazala da glagoli koji se odnose na jedenje i pijenje proširuju svoja značenja najčešće putem pojmovne metafore i, u manjoj meri, metonimije. Pokazalo se da jednu od najčešćih motivacija za nastanak metaforične ekstenzije predstavlja pojam eliminisanja, budući da pojedena hrana i popijena tečnost postaju nedostupni jer se nalaze unutar tela. Pojam eliminisanja je izražen putem metafore ELIMINISATI JE JESTI/PITI, pri čemu eliminacija može da bude fizičke ili psihičke prirode. Ova metafora je orijentisana ka pacijensu, jer hrana (donekle i piće) predstavlja entitet koji trpi grizenje, žvakanje i potpunu promenu svog prvobitnog oblika. Na taj način se i pacijens dovodi u vezu sa uništavanjem. Glagoli koji ostvaruju ovakvo metaforično proširenje su *eat* i *swallow*: prvi zbog toga što žvakanjem, grizanjem i sitnjenjem hrane ona nepovratno menja svoj oblik, a drugi zbog toga što hrana gutanjem postaje potpuno nedostupna. Drugu značajnu motivacionu bazu za nastanak metaforičnog proširenja pojmova jedenja i pijenja predstavlja intelektualni domen prihvatanja ideja, gde misli ili ideje ulaze u nečiju svest ili saznanje, kao što hrana i tečnost ulaze u naše

telo. Ova metafora orijentisana je ka agensu: agens uzima i prihvata hranu (u metaforičnom smislu prihvata ideje), pa takvo proširenje značenja nose glagoli *swallow* i *drink*. Još jedan značajan kognitivni mehanizam koji dovodi do proširenog značenja pojmovna jedenja i pijenja je metonimija DEO DOGAĐAJA ZA CEO DOGAĐAJ, gde jedan od segmenata procesa jedenja/pijenja označava ceo proces jedenja/pijenja. Glagoli koji predstavljaju osnovu za ovu metonimiju su *gulp*, *munch*, *suck*, *crunch*, *slurp*.

Srpski jezik takođe ima slične kognitivne mehanizme kojima pojmovi jedenja i pijenja proširuju svoja značenja i objašnjavaju druge, apstraktne pojmove. Tako se i u srpskom jeziku pojam eliminacije izražava glagolima (*pro*)*gutati* i *jesti*, a pojam prihvatanja tuđih ideja glagolima (*pro*)*gutati* i *piti*, dok je metonimija DEO DOGAĐAJA ZA CEO DOGAĐAJ izražena glagolima *sisati* i *krckati*. Za pojmove gutanja, mljackanja i srkanja u korpusu srpskog jezika nisu pronađeni metonimijski mehanizmi, premda je moguće iskazati ih istovetnim metonimijskim prenosom, pomoću glagola *gutati*, *mljackati* i *srkati*, odnosno pojmovnih metonimija GUTATI/MLJACKATI/SRKATI ZA JESTI.

Prilikom analize glagola pokazalo se da su za razumevanje njihovih prenesenih značenja bitni ne samo pojedini segmenti procesa jedenja i pijenja, već i usmerenost glagola ka agensu ili pacijensu. Agens predstavlja „internalizaciju“, odnosno unošenje nečega u sferu ličnog, privatnog (Newman 1997: 216). Uloga agensa i njegova (ne)aktivnost u procesu jedenja/pijenja predstavljaju motivaciju za proširenje značenja glagola jedenja/pijenja. S druge strane, metaforična proširenja koja su usmerena ka pacijensu uglavnom izražavaju neku vrstu destrukcije, odnosno uništavanja i nestajanja, poput posledica koje trpe hrana i piće prilikom jedenja ili pijenja. Hrana je, više nego tečnost, podložna procesu obrade i promene svog oblika i stanja, pa se tako i pojmovi izraženi glagolima jedenja i pijenja mogu preneti na pojmove uništavanja i eliminisanja.

Primetno je da glagoli jedenja i pijenja izražavaju pojmovne metafore kojima se konceptualizuju raznoliki pojmovi, od onih koji spadaju u domen fizičkog uništavanja, do onih kod kojih je komponenta internalizacije primarna. Takvi pojmovi se odnose na prihvatanje određenih

ideja. Pregled zabeleženih kognitivnih mehanizama i pojmova koji se njima izražavaju dat je u Tabeli 1.

broj	pojmovni mehanizam	glagol u engleskom jeziku kojim je izražen izvorni domen	glagol u srpskom jeziku kojim je izražen izvorni domen
1.	ELIMINISATI JE JESTI/PITI	<i>swallow, eat</i>	<i>(pro)gutati, jesti</i>
2.	PRIHVATITI IDEJU JE JESTI/PITI	<i>swallow, drink</i>	<i>(pro)gutati, piti</i>
3.	DEO DOGAĐAJA ZA CEO DOGAĐAJ	<i>crunch, gulp, munch, slurp, suck</i>	<i>krckati, sisati</i>

Tabela 1. Glagoli jedenja i pijenja koji predstavljaju izvorni domen za nastanak metaforičnih ekstenzija kojima se konceptualizuju drugi pojmovi

Ukoliko se engleski glagoli iz korpusa uporede sa glagolima kojima su prevedeni na srpski jezik, za gotovo sve engleske glagole postoje i njihovi ekvivalenti u srpskom jeziku koji putem istovetnih kognitivnih mehanizama izražavaju istovetne pojmove. Analiza je pokazala da pojmovi jedenja i pijenja, iako predstavljaju radnje koje su biološki uslovljene i koje se vrše svakog dana, ne predstavljaju jednostrane, već kompleksne strukture koje motivišu nastanak drugih, značenjski vrlo različitih pojmova. U pogledu konceptualizacije pojmova izraženih glagolima jedenja i pijenja, engleski i srpski jezik se preklapaju, ponajviše u slučajevima u kojima ovi glagoli izražavaju pojam eliminacije.

LITERATURA

- Aristotle. 1924. *The Works of Aristotle*. Translated under the editorship of W. D. Ross. <https://holybooks.com/completes-aristotle-pdf/> (12.10.2018.)
- Crystal, David. 1985. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- Dragičević, Rajna. 2010. *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Evans, Vyvyan and Melanie Green. 2006. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh Univeristy Press.

- Fauconnier, Giles. 1997. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond. 1994. *The Petics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. New York: Cambridge University Press.
- Goossens, Louis. 1990. "Metaphonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions of Linguistic Action". *Cognitive Linguistics* 1: 323–340.
- Kövecses, Zoltán. 2002. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2005. *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George and Mark Johnson. 2003. *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press.
- Newman, John. 1997. Eating and Drinking as Sources as Metaphor in English. *Cuadernos de Filología Inglesa* 6/2: 213–231.
- Newman, John and Sally Rice. 2006. "Transitivity Schemas of English EAT and DRINK in the BNC". In: Gries, S.T. & A. Stefanowitsch eds. 2006. *Corpora in cognitive linguistics*. Vol. 2. *The syntax-lexis interface*. Amsterdam, John Benjamins: 225–60.
- Radden, Günther. 2000. How Metonymic are Metaphors?. In: Barcelona, A. ed. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin, Mouton: 93–108.
- Stamenković, Dušan. 2010. Metaphoric and extended uses of the hyponyms of the verbs *gledati* in Serbian and *look* in English. *Facta Universitatis, Series Linguistics and Literature* 8 (1): 19–33.
- Stamenković, Dušan. 2013. *Glagoli ljudskog kretanja u engleskom i srpskom jeziku u svetlu kognitivne semantike*. Doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 2013.godine.
- Stamenković, Dušan. 2017. *Jezik i kretanje: kognitivnosemantički ogledi*. Niš: Filozofski fakultet.
- Taylor, John R. 1989. *Linguistic Categorization: Protoypes in Linguistic Theory*. 2nd edition. Oxford: Clarendon Press.
- Ungerer, Friedrich & Hans-Jörg Schmid. 1996. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London.
- Wierzbicka, Anna. 2005. *Understanding Cultures Through Their Key Words*. Oxford University Press.

Rečnici:

Oxford Dictionaries Online: <http://oxforddictionaries.com/> (OD)

Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. I–VI. Drugo fototipsko izdanje. (1967–1976). M. Stevanović i dr. ur. Novi Sad: Matica srpska, Zagreb: Matica hrvatska. (RMS)

Izvori:

HP1Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 1998. *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. New York: Scholastic Press.

HP2Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 1999. *Harry Potter and the Chamber of Secrets*. New York: Scholastic Press.

HP3Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 1999. *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. New York: Scholastic Press.

HP4Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 2000. *Harry Potter and the Goblet of Fire*. New York: Scholastic Press.

HP5Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 2003. *Harry Potter and the Order of the Phoenix*. New York: Scholastic Press.

HP6Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 2005. *Harry Potter and the Half-Blood Prince*. New York: Scholastic Press.

HP7Eng: Rowling, Joanne Kathleen. 2007. *Harry Potter and the Deathly Hallows*. New York: Scholastic Press.

HP1Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2000. *Hari Poter i kamen mudrosti*. Prevod: Vesna i Draško Roganović. Beograd: Narodna knjiga.

HP2Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2000. *Hari Poter i dvorana tani*. Prevod: Ana Vukomanović. Beograd Narodna knjiga.

HP3Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2008. *Hari Poter i zatvorenik iz Askabana*. Prevod: Vesna i Draško Roganović. Požarevac: EvroGiunti.

HP4Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2001. *Hari Poter i vatrene pehar*. Prevod: Vesna i Draško Roganović. Beograd: Narodna knjiga.

HP5Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2003. *Hari Poter i red Feniksa*. Prevod: Vesna i Draško Roganović. Beograd: Narodna knjiga Alfa.

HP6Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2005. *Hari Poter i polukrvni princ*. Prevod: Vesna i Draško Roganović. Beograd: Narodna knjiga–Alfa.

HP7Srp: Rouling, Džoana Ketlin. 2008. *Hari Poter i relikvije smrti Hari*. Prevod: Vesna i Draško Roganović. Požarevac: EvroGiunti.

Jelena Biljetina

VERBS OF EATING AND DRINKING AS A SOURCE OF METAPHOR IN
ENGLISH AND IN SERBIAN

Summary

This paper analyses verbs of eating and drinking in English and in Serbian from cognitive linguistics perspective in order to point to cognitive mechanism(s) leading to the extended meanings of these verbs. The corpus in the paper consists of verbs of eating and drinking taken from the *Harry Potter* novels (from their original text in English and from their translations into Serbian). The verbs in the corpus belong to verbs whose primary meaning refers to eating/drinking, and which extend their primary meaning to other concepts. The goal of the analysis is to point to cognitive mechanisms that underlie the meaning extensions. The English verbs are contrasted with their translation counterparts in Serbian in order to establish to what extent the lexicalization and conceptualization of the meaning extensions overlap in the two languages. The analysis shows that the verbs extend their primary meaning mostly by the mechanism of conceptual metaphor, less often by the mechanism of conceptual metonymy. The analysis also shows that conceptual mechanisms in English and Serbian overlap in most aspects related to the concepts of eating and drinking.

Key words: cognitive linguistics, conceptual metaphor, conceptual metonymy, verbs of eating, verbs of drinking.